

Prof. Dr. M. Kaya BİLGEGİL
Erzurum - Atatürk Üniversitesi Öğretim Üyesi

Şâir Şinâsî

HÂL TERCÜMESİ ÜZERİNDE
KÜÇÜK BİR ARAŞTIRMA

1972

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
I — VESİKALARIN İLGİLİ BULUNDUĞU SÂHÂLAR	9
II — PARÎSE'YE GÖNDERİLMESİ	10
1. <i>Tophâne müşirliği</i> 'nden Başvekâlet'e gönderilen tezkire	11
2. <i>Vekâlet tezkiresi</i>	12
3. <i>Mâbeyn başkitabetsi</i> yazısı	12
III — MECLİS-İ MAÂRİF ÂZALIĞINA TÂYİNİ	14
1. <i>Sadâret tezkiresi</i>	14
2. <i>Irâde-i seniyye</i>	16
IV — İLK AZLİ	18
1. <i>Bu konu ile ilgili Sadâret tezkiresi</i>	19
2. <i>Mâbeyn başkitâbetine âit derkenâr</i>	20
V — AFFEDİLMESİ İLE İLGİLİ MUÂMELE	21
1. <i>Şinâsi'nin dilekçesi</i>	21
2. <i>Meclis-i vâlâ mazbatası</i>	22
3. <i>Sadâret tezkiresi</i>	26
4. <i>Mâbeyn derkenârı</i>	27
VI — TABİP RAPORLARI	28
1. <i>İkinci İstihkâm alayı Ser-cerrâhi Mehmed'in raporu</i>	28

2. Tabip kaymakam D. İbrahim'in raporu	28
3. Dr. Driz-Drozede (?) in raporu	29
VII — MEMLEKETEYN TEFTİŞİYLE İLGİLİ BİR VESİKA	30
1. Sadâret tezkiresi	31
2. Mâbeyn derkenâri	31
SONUÇ	35
İNDEKS	39
VESİKALARLA İLGİLİ KLİŞELER	43

ÖNSÖZ

Zamânımıza küçük bir eserle —oldukça— büyük bir isim bırakmış bulunan İbrâhim Şinâsi Efendi'nin hayatı hakkındaki bilgilerimiz son derece sınırlı hattâ bâzı noktalarda —Ebuzziyâ Tevfik'in, ayrı târihlerde ileri sürdürdüğü farklı rivâyetlerine göre— tereddütlüdür.

Vaktiyâla Ahmed Râsim Bey, Şâir'i ilk Türk gazetecisi olarak tanıtırken mevcut bilgilerin umûmî bir terkibîne gitmişti.

İlk def'a Ahmed Refîk Bey, hâl tercümesi sâhibinin Paris'e gönderişile ilgili iki vesîka neşretti¹. Aynı mes'eleyi yıllarca sonra yeniden ele alan Profesör Ken'an Akyüz; söz konusu vesikalara iki yeni metin ilâve etti². Bunlardan biri yine Şâir'in Fransa'daki tahsiliyle ilgili, diğerî de *Tasvîr-i Efkâr*'da hükkümet tarafından benimsenmeyecek nesriyatta bulunması ithâmiyla *Mecâlis-i mâriften* azline dâirdir.

Prof. Dr. Ömer Fârûk Akün, Türkçe *İslâm*

1. Ahmed Refîk, *Şinâsi'nin berây-i tahsîl Paris'e gitmesi*, *Türk Târihi Encümeni mecmuası*, 1341, nr. 9

2. Ken'an Akyüz, *Şinâsi'nin Fransa'daki öğrenimiyle ilgili belgeler*, *Türk dili*, 1954, nr. 31.

3. a.y.

Ansiklopedisi'ne yazdığı *Şinâsi* maddesinde gazete ve dergilerdeki kayıtların verebileceği en ufak istidlâl imkânlarından da faydalananmış bulunuyor.

Bu risâlede on bir yeni vesîka neşredilecek; böylece *Ebu ZZiyyâ Tefsîk Bey*'in rivâyetleri, biraz daha vu-zûha kavuşturulmuş; ayrıca *Şinâsi*'nın hayatındaki bâzı hâdiselerin târihi, kesinlikle tesbît edilmiş olacaktır. Ayrıca *Şâir*'in ahlâkı üzerindeki umûmî kanâata —küçük de olsa— bâzı tereddütlü noktalar getirecektir.

I

I. VESİKALARIN İLGİLİ BULUNDUĞU SÂHÂLAR

İncelememizde yer alacak vesikaları; ilgili bulunduk-ları sâhâlarla mâhiyetleri iycâbi yedi kategoriye ayıra-biliriz:

1. *Paris*'e gönderilirken alacağı harcîrahla ilgili olanlar,
2. *Meclis-i Maârif* âzâlığına tâyînîne dâir Sadâret tezkiresi ve irâde,
3. Söz konusu *Meclis*'ten azli ile ilgili vesîka,
4. Dilekçesi, affıyla ilgili mazbata, sadâret tezkiresi ve irâde,
5. Tabip raporları,
6. *Memleket* eye teftişi için aldığı harcîrâ-hîn mahsup muâmelesi görmemiş olmasına dâir yazı.

4. Ö. Fârûk Akün, *Şinâsi, İslâm ansiklopedisi*, 116. cüz, İstanbul, 1968.

II. PARİS'E GÖNDERİLMESİ

E b u z z i y â T e v f i k B e y, Ş i n â s i E f e n d i ' n henüz on sekiz on dokuzlarında iken devlet tarafından tahsil için A v r u p a 'ya adam gönderileceğini işittiğini; müslümanlığı kabûl ederek R e s a d B e y ismini almış olan Fransızca hocası C o m t e d e C h â t e a u n n e u f 'ün tavsiyesi üzerine, A b d ü l m e c i d 'in T o p h a n e 'de bulunduğu bir günde, *Ta'lim-hâne meydânında Zât-i şâhâne nin kasırdan görebileceği bir yerde* T o p h â n e müşîri F e t h i P a ş a 'ya maksadını anlatıp bir dilekçe verdiğini; böylece H ü n k â r 'ın dikkatini çektiğini; bir hafta sonra da Paris'e gönderildiğini yazar.

Merhum A h m e d R e f îk (A l t ì n a y), bu konuda Ş i n â s i E f e n d i 'n in A v r u p a 'ya giderken T ü r k i y e 'de kimsesiz kalacak olan annesine maâş bağlanması için kaleme aldığı bir dilekçeyle, söz konusu dilekçe hakkındaki S a d â r e t t e z k i r e s i n i ve bu tezkireye derkenâr olan M â b e y n k i t â b e t i y a z i s i n i nesretmişti. Tezkire 26, irâde 27 Rebi'ü'l-evvel 1265 (Mîlâdî 20 Şubat 1849) târihini taşımaktadır. Her nedense bunların melfûfu bulunan ve Başbakanlık arşivinin yeni tasnîfinde aynı numaraya kaydedilmiş olan⁶,

5. E b u z z i y â T e v f i k, Nümuâne-i edebiyât-i Osmâniye, defâ-i hâmis, Konstantiniye, 1308, s. 215.

6. B a s b a k a n l i k a r s i v i, Irâde - Hâriciye, 2384.

Tophâne müşîri F e t h i P a ş a imzâsiyla Sadâret'e gönderilmiş diğer bir kâğıt, merhum târihsinâsının gözünden kaçmış ve yâ ihmâline uğramıştır. 17 Rebi'ü'l-âhir 1265 (Mîlâdî 11 Mart 1849) târihli bu tezkire de dâhil olmak üzere söz konusu vesîkaların hepsi, küçültülmüş klişeleriyle birlikte P r o f e s ö r K e n 'a n A k y ü z tarafından neşredildi. Dilekçeye âit metin ve imzâ arasındaki kaligrafi benzerliği; bizi, Ş i n â s i E f e n d i 'n el-yazısıyla karşılaşlığımız kanâatine götürmektedir. Bu yüzden de Sayın A k y ü z tarafından klişesinin bastırılması, ayrı bir ehemmiyet kazanıyor. (Risâlemizde —aynı mülâhazayla— hâl tercümesi sâhibine âit olacağını kabûl ettiğimiz başka bir elyazı örneği göreceksiniz.)

Biz, Ş i n â s i E f e n d i 'n A v r u p a 'ya tahsile gönderilmesi konusunda, sözü edilenler dışında üç yeni vesîka ile karşılaşmış bulunuyoruz ki, bunların üçü de, P a r i s 'e gidebilmesi için Ş â i r 'e verilmesi gereken harcirahla ilgiliidir.

1. Tophâne müşîrligi'nden Başvekâlet'e gönderilen tezkire:

Metin şöyledir:

'Utûfetlû efendim hazretleri

Ma'lûm-i 'âlileri buyurulduğu üzere müte'allik ve erzân buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i Şehînsâhî mûcibince Mektûbi-i 'âcizî 'izzetlû bendeleri hulefâsından Ş i n â s i E f e n d i kullarının biminnihî taâlâ hemâň bugünlerde merkez-i me'mûriyeti olan P a r i s cânibine iżâmi mak-sûd ise de mûmâileyhin vâldesine tahsîs ve ihsân buyurulan maâşa dâ'ir olan buyuruldu-i 'âliyede mûmâileyhin harcirâhına müte'allik birşey tasrîh buyurulmamış ve ken-düsî müinferiden 'azîmet edeceği cihetle mikdâr-i kâfiye harcirâh iżâsına muhtâc olacağı bedîhiyâtdan bulunmuş

olmağla iycâbı bâbında emr ü irâde efendimindir⁷.

*Fî 15 R sene 65
Fethî*

2. Vekâlet tezkiresi:

Li’ecîl-tâhsîl Pâris’e ‘azîmetine müsâ’ade-i Seniyye erzân buyurulan Şinâsî Efendi’ye⁸ beş bin kuruş harcîrah tâhsisi için Mâbeyn’ e yollanan bu tezkirenin metni, —teşrifatla ilgili son kelimelerle târih, istisnâ edilmek sûretiyle— daha önce Mustafa Reşîd Paşa’ya âit yazılar arasında neşrolunmuştur⁹. Biz, bu yazıya dâhil olup orada ihmâl edilmiş bulunan târihi vermekle yetineceğiz: 21 Rebî’ü'l-âhir 1265 (Milâdî 15 Mart 1849). Demek ki, tahrîrat, Tophane müşîrligi tezkiresinden altı gün sonra kaleme alınmıştır.

3. Mâbeyn başkitabetsi yazısı:

Sadâret tezkiresinin derkenârını teşkil eden Mâbeyn başkâtibi yazısı şöyledir:

Ma'rûz-i çâker-i kemîneleridir ki

Resîde-i enmele-i tebcîl olan işbu tezkire-i sâmiye-i Vekâlet-penâhîleriyle zikrolunan tezkire manzûr-i şevket-mevfûr-i cenâb-i Pâdişâhî buyuruldu ve işâr ü istîzân olunduğu vechile Efendi-i mûmâileyhe beşbin kuruş harcîrah itâ olunması şeref-südûr buyurulan irâde-i seniyye-i Şehînşâhî iycâb-i âlisinden olarak tezkire yine taraf-i ‘âli-i âsafâncelerine ba’s ü tisyâr kılınmış olmağa ol babda emr ü fermân hazret-i velîyyül-l-emrindir Fî 22 R sene 65

Bu vesîkalar gösteriyor ki, Şinâsî Efendi, 22

Rebî’ü'l-âhir 1265 (Milâdî 16 Mart 1849) te henüz Tûrkîye'den ayrılmamıştır. Tophâne müşîri'ne âit tezkiredeki *hemen bugiinlerde merkez-i me'mûriyeti olan Paris cânibine iżâmi maksud* kaydını gözönué alırsak, Şâir'in, o târihten sonra uzun müddet İstanbull'da kalmaması gerektigi neticesine varırız. Buna göre Şinâsî Efendi'nin harcîrahını alması, sâir işlerini bitirmesi en geç ay sonuna kadar sürmüsh olmalıdır. Böylece de Fransa yolcusunun, 1265 Cemâziye'l-evveli başında (Milâdî 25 Mart 1849) veyâ ona yakın günlerde Tûrkîye'den ayrılmış olacağını kabûl edebiliriz.

Ahmed Refîk Altınay ve Prof. Ken'an Akyüz tarafından nesredilen vesîkalar da gözönué alırsa; Ebuzzîya Tevfîk'in, Şâir'le ilgili olarak, mûrâcaatından bir hafta sonra Avrupa'ya gönderildi diye söz etmesindeki hatâ meydâna çıkar.

7. Başbakânlık Arşivi, Hâriciye 2425.

8. M. Selâhaddin, Bir Türk diplomatının âsâr-i Siyâsiyyesi, İstanbul, 1306, s. 83.

III. MECLİS-İ MAÂRİF ÂZÂLİĞİNA TÂYİNİ

E b u z z i y â T e v f i k, Şâir'in Fransa'da tahsilini ikmâl edip yurda dönmesi üzerine Meclis-i maârifâzâlığına tâyin olunduğunu bildirir⁹. Bu yeni me'mûriyet, basın için de bir haber konusu olmuştur:

*Top-hâne-i 'âmire ketebesi mütehayyîzânından 'izzetlû Şinâsî Efendi'nin malûmât-i müktesebe ve liyâkat-i meşhûdesine mebni uhdesine rütbe-i sâniye sınıf-i sâniyi tevcîhiyle Meclis-i maârifâzâlığına tâ'yîni hususu lede'l-i istizâr müte'allik ve şeref-siidûr buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i Şehriyârî mücibince iktizâ olunmuştur*¹⁰.

Bu konuya âit bir sadâret tezkiresiyle Mâbeyn başkîtabet'i derkenârına rastlamış bulunuyoruz ki, onlar sâye-sinde bâzı husûslar, tam bir aydınlığa kavuşuyor¹¹.

1. Sadâret tezkiresi:

Metni şöyledir:

'Utûfetlû Efendim hazretleri

Top-hâne-i 'âmire ketebesinden Şinâsî Efendi mukaddemâ bâ-irâde-i seniyye li-ecli't-tahsîl Paris'e gönderilerek beş altı sene müddet-i ikametle sâye-i ma'âli vâye-i hazret-i mülükânede 'ulûm-i edebiyye ve ma'ârif-i sa'ireyi iktisâb edüp bu kerre 'avdet eyleğinden bu mi-

9. E b u z z i y â T e v f i k, a.e., s. 216.

10. *Takvîm-i vakâyî*, 8 zi'l-ka'de 1271, nr. 528.

M. Nihat Özön, Şâir evlenmesi'nin Remzi Kitabevi baskısına yazdığı önsöz.

11. Başkânlık Arxiv, Hârîciye 20941.

sillû bendegânın me'mûriyet-i müünâsibede istihdâmından istifâde olunacağından Efendi-i mûmâileyh in hem o yılda mesâî-yi vâkrasına mükâfât olmak ve hem de mâlûmât-i müktesebesinden istifâde olunmak üzere 'uh-desine rütbe-i sâniye sınıf-i sâniyi tevcîhiyle Meclis-i maârifâzâlığına me'mûriyeti ve kendüsünün gerek Paris'e me'mûriyetinde muhasses olan ma'âşı iki bin beş yüz kuruşa bâliğ olduğundan işbu âzâlik me'mûriyetiyle Mekâtib-i 'umûmiyye tahsîsatından ol mikdâr ma'âş dahi tahsîs ve ihsân buyurlumak münâsib gibi görülmüş ise de ol babda her ne vechile emr ü fermân-i isâbet-i invân-i cenâb-i Cihanbâni müte'allik ve şeref-südûr buyurulur ise mantuk-i münâfinin icrâsına ibtidâr olunacağı beyâniyle tezkire-i senâverî terkîm kilindi efendim Fi 17 Şevval sene 71

Bu tezkiredeki bu kerre 'avdet eyleğinden fikrası; Prof. Dr. Ömer Fâruk Akün'ün mütâleası hilâfina¹², Şâir'in; yurda dönmesini müteâkip Meclis-i maârifâzâlığına tâyin olunduğunu düşündürecek mâhiyettedir.

Aynı yazida Şinâsî'nin altı yıl Fransa'da tahsilde kaldığı ifâde ediliyor. Resmî kayda göre Şâir, Paris'te 'ulûm-i edebiyye ve ma'ârif-i sa'ireyi iktisâb etmiştir. Diğer kâğıtlara göre, Şâir, Avrupa'ya lisان öğrensin diye gönderilmişti. Yazında 'ulûm-i edebiyye yanında yer alan ma'ârif-i sa'ire nelerdir? «Tahsil» yerine, hem tahsîle hem de başka öğrenme yollarına delâlet edebilecek *iktisâb* kelimesinin kullanılması, mânidârdır. E b u z z i y â T e v f i k, hâl tercümesi sâhibinin, Fransızca'da gereği gibi rûsuh peydâ ettikten sonra Reşîd Paşa'ya yazdığı bir mektubda hangi fennin tahsili devletce mültezem

12. Ö. Fâruk Akün, ayn. mad.

olduğunu sorup İstanbul'dan gelen tavsiye üzerine fünnûn-ı mâliye tahsil ettiğini yazar. Yine aynı müellifin ifâdesine göre Şînâsî Efendi, mâliye tahsil edebilmek için riyâziyat ve tabiiyat öğrenmiştir¹³. Fransa'da mâliye ile meşgul olduğu bir gerçektir: Bu işi, İstanbul'dan aldığı emir üzerine yapmıştır. Ancak *iktisab* muayyen bir mektebe devâm sûretille değil, doğrudan doğruya Fransız Mâliye nezâreti'nde mevzuâtın tatbikini görerek vuku bulmuştur¹⁴. İnceleme konusu yazının karşımıza çıkardığı yenilik, *li-ecli't-tahsil Paris'e* gönderilen Şînâsî'nin orada *edebî ilimler* iktisâbına âit fikradır.

Bu tezkireden öğrendiğimiz başka bir husus da, Fransa'da bulunduğu müddet zarfında Şâir'e âit maâşın 2500 kuruşa yükselmiş olmasıdır.

2. *İrâde-i seniyye:*

Söz konusu tezkirenin altında Mâbeyn kitâbeti'nin şu derkenârı yer almaktadır:

Resîde-i dest-i ta'zîm olan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-perâhîleri manzûr-i şevket-mevfûr-i cenâb-ı Şehînşâhî buyurulmuş ve istizân-i samî-i âsafâneri vechile Efendi-i mümmâleyhin uhdesine rütbe-i sâniye si-

13. E b u z z i y â T e v f i k, a.y,

14. Bizzat Şînâsî, bir fesâhat münâkasası vesilesiyle, çünkü Tasvîr muharririnin asr-ı sâbıkada Paris'de tahsil ile meşgul iken aldığı emr-i mahsûs üzerine Fransa Mâliye Nezâreti'ne bir müddet vuku' bulan devâmindan semere-i istifâdesi hiç olmaz ise bir devletin mufassal ve mükemmel muvâzene defterinin usûl-i tanzîmini bilecek kadardır diyor. Tasvîr-i esfâr, 27 Recep - 14 Kânûn-ı evvel Pazartesi, 1281, nr. 259.

nif-i sâniyi tevcihîyle Meclis-i mezkûr âzâlığına me'mûriyeti ve kendisine tahsîsât-ı mezkûreden ol mikdar maâş dahi tahsîs olunması müte'allik ve şeref-südûr bu-yurulan emr ü fermân-ı hümâyûn-ı Pâdişâhî muktezâ-ı münnîfinden bulunmuş olmağla ol babda emr ü fermân hazret-i velîyyül-emrindir

Fî 18 Şevvâl sene 71¹⁵

15. Bu tâyin, 8 Zi'l-ka'de 1271 târih ve 528 numaralı *Takvîm-i vakâyi'*de duyurulur.

IV. İLK AZLİ

E b u z z i y â T e v f i k, R e ş i d P a ş a 'n n o a r a l i k v u k u ' b u l a n i n f i s â l i ü z e r i n e Ş i n â s i E f e n d i ' n n i n M e c l i s - i m a ' â r i f ' t e k i m e ' mûriyetinden azledildiğ i ni; bu hâdisede de Şâir'in Âlî ve Fuad Paşa'lar tarafından istirkabedilmesinin müessir olduğunu; bu g a y e n i n h u sûl u için araya bir sakal meselesi çıkarıldığını bildirir; bir hâsiyeyle de bu mes'eleyi söyle izâh eder: *Ş i n â s i P â r i s ' d e i k e n s a k a l i n a k i r k a y a k iş m iş v e s a ç l a r a s i r â y e t i n i m e n iç ü n e t i b b â n n i n r e ' y i l e s a k a l i n i t r a ş e y l e m iş i m iş. A r a d a n b e ş s e n e mûrûrundan s o n r a , b u m e ' s e l e tâzelene n e r e k E f e n d i h a k k i n d a v e sîle-i ithâm o l m uş v e b i n â e n a l e y h ' a z l i h a k k i n d a i s t i h s â l e t d i k l e r i i r â d e - i s e n i y y e ü z e r i n e m a k â m - i S a d â r e t ' d e n y a z i l a n b u y d u l d u y a E f e n d i ' y i t a h k i r iç ü n « rütb e s i n i n r e f ' i , m e ' mûriyetden defi v e m a ' â s i n i n k a t ' i » ibâresi d e r c o l u n m uş d u r¹⁶.*

Nümûne-i edebiyat müellifi, bu azil hâdisesinin za-mâni hakkında R e ş i d P a ş a 'n n infisâliyle ilgili o aralik lâfzinden başka bir söz kullanmamıştır. A h m e d C e v d e t P a ş a , vak'ânın 1273 yılı başına rastladığını kaydediyor¹⁷. Prof. Dr. Ömer Fâruk Akün, C e v d e t P a ş a tarafından verilen bilgiler üzerindeki istidlâl sonunda, azil hâdisesinin 1273 Muharrem-Safer'ine (1856 Eylül - Teşrîn-i evveli) rastiyacağı kanâatine var-

16. E b u z z i y â T e v f i k a.e., s. 217.

17. A h m e d C e v d e t, Tezâkir-i Cevdet, C. Baysun neşri, Ankara, 1960 II, 4.

mıştır¹⁸. Bulduğumuz vesîka, Fâruk Akün'ün tahâminini te'yîdeden mâhiyettir: Ş i n â s i E f e n d i ' n n i n bu ilk azli ile ilgili irâde-i seniyye 18 Muharrem 1273 (Mi-lâdî 18 Eylül 1856) târihlidir. Bu muâmelenin de, beş sene evvel P a r i s ' t e vuku bulan bir sakal kesme hâdisesinden neş'et etmediği, azli mucip tiraş olma hâdi-sesinin, Şâir'in me'mûriyet hayatı safhasına rastladığı ma-lûmdur. Ancak Şâir, M e c l i s - i m a â r i f ' t e n uzaklaştıırırken ithamda sakat tırası dışında daha şü müllü sözler kullanılmıştır ki, suç sayılan bu hâdisenin mâhi-yetini bilmiyoruz.

1. Bu konu ile ilgili Sadâret tezkiresi:

Tezkirenin metni şöyledir:

'U tûf e t h û e f e n d i m h a z r e t l e r i

M e c l i s - i m a ' â r i f â z â s i n d a n b u l u n a n Ş i n â s i E f e n d i ' n n sâye-i ihsan-vâye-i hazret-i Mülû-kânede nâ'il olduğu rütbe ve me'mûriyete yakışmayacak evzâ-i makdûhede bulunduğu ve hattâ bu kerre sakalını tiraş eylediği cihetle terbiyesi ez-her cihet iktizâ eyle-diğinden kendisi n i n t e ' d i b e n r e f ' i rütbe v e k a t ' - i m a ' â s i y l e berâber M e c l i s - i m e ' mûriyetinden ihrâci M e c l i s - i m a h s û s - i V ü k e l â ' d a tensib olunmuş ise de ol babda v e her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i Pâ-disâhî müte'allik buyurulur ise mantûk-i münîfinin icrâ-sına mübâderet olunacağı beyâniyle tezkire-i senâverî ter-kîmine ibtidâr olundu efendim Fî 16 Muharrem sene 73¹⁹

18. Ö. Fâruk Akün, ayn. mad.

19. Başbakanlık Arşivi, Meclis-i mahsûs, 312 (Arz tez-ki resi).

2. Mâbeyn başkitâbetine âit derkenâr:

Metin söyledir:

Enmele-ziyb-i ibcâl olan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri manzûr-i meâlî-mevfûr-i hazret-i Padîşâhî buyurulmuş ve tensîb ü istizân buyurulduğu vechile mûmâileyhin te'dîben ref-i rütbe ve kat'-i ma'âşyla berâber Meclis-i me'mûriyetinden dahî ihrâci müte'allik ve şeref-südûr buyurulan emr ü irâde-i seniyye-i cenâb-i Müllükâne muktezâ-yi münnîfinden bulunmuş olmağla ol babda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir Fî 18 Muharrem sene 73

V. AFFEDİLMESİ İLE İLGİLİ MUÂMELE

Şinâsî Efendi 'nin bu ma'zûliyeti takriben se-kiz ay sürmüştür. Hâl tercümesi sâhibi; önce bir dilekçe verir. Hâdise, Meclis-i vâlâ 'da incelenir. Sakalını tıraş ettirmesinin sağlık durumundan ileri geldiği hükmüne varılır. Rütbe ve me'mûriyetinin iâdesi lüzümuna kanâat hâsil olur. Bu husûs, Sadâret'in bir tezkire-style Mâbeyn-i hümmâyun'a arz edilir. Netîcede rütbe, me'mûriyet ve maâşının iâdesi için irâde-i seniyye çıkar.

1. Şinâsî'nin dilekçesi:

Şâir 'in elyazısı ile ikinci def'a karşılaşmamıza vesile olduğunu sandığımız bu târihsiz dilekçenin metni söyledir:

Fesâd-i demden nâşî geçenlerde yiziimde zuhûr etmiş olan 'ârıza-i cildiyeye mu'âlece zimmînda müte'addid etibbâ re'yiyle saç ve sakalımı tıraş etmeye mecbûr olmuşdum. O aralık çâkerleri istintâk olunmaksızın re'f-i rütbe ve kat'-i ma'âşla berâber Meclis-i ma'ârifâzâlige me'mûriyetimden ihrâc olunmuşumdur. Etibbâ-i mûmâileyhim taraflarından ibrâz olunan şehâdet-nâmeler vukû'i hâlin zarûrete mebnî olduğunu isbâta kâfi olmak hasebiyle takdîme ictisâr kilindi. Eğer bu işin icrâsından evvel ifâde-i hâl ve bu babda ruhsat-i resmiyye istihsâl etmemişimdir deyu ta'rîz buyurulacak olsa tebriye-i zimmete muktedir bulunduğumu min-gayr-i haddin beyân ile berâber

mukaddemki rütbe ve ma'âş ve me'mûriyet-i âcizânemin 'uhde-i bendegâneme i'âde buyurulmasını 'adâlet-i seniyeye iğtirâren istidâ ederim. Herhâlde emr ü fermân menlehü'l-emrindir

Bende
Şinâsî²⁰

2. Meclis-i vâlâ mazbatası:

Süreti yukarıya çıkarılmış olan dilekçe, Meclis-i vâlâ 'ya intikal etmiş; orada usûle uygun tâhkîkat icrâ olunduktan sonra, metni aşağıda görülecek olan mazbata kaleme alınmıştır:

Meclis-i ma'ârif âzâ sindan Şinâsî Efendi'nin ba'zi evrâ-i makdûhede bulunması ve sonra sakalını dahi tıraş eylemesi cihetîyle terbiyesi iktizâ eylediğinden kendisinin te'diben ref-i rütbesi ve kat-i ma'âşıyla berâber Meclis-i me'mûriyetinden dahi ihrâci Meclis-i mahsûs-i vükelâ da tezekkür ve hâk-i pây-i Hümâyûndan istîzân ile icrâ-yi iktizâsına mukaddemâ irâde-i seniyye-i hazret-i Pâdişâhî müte'allik buyurulmuş olup bu kerre Efendi-i mûmâile yâh tarafından takdîm ile Meclis-i vâlâ 'ya itâ buyurulan tezkirede kendisinin sakalını tıraş etmesi âher sebebe mebnî olmayup fesâd-i demden nâşî evvelce yüzünde zuhûr etmiş olan 'âriza-i cildiyeye mu'âlecenin te'sîri zimninda etibbâ re'yîyle vukû bularak 'illetine müdâvât eden etibbâ tarafından verilen şehâdet-nâmeler bunun zarûrii'l-vukûr olduğunu isbâtâ kâfi iduğünden ve ol aralîk kendisi istintâk olunmaksızın ref-i rütbe ve kat-i ma'âş ile me'mûriyyetinden mehcûr olduğundan bahsile rütbesiyle ma'âş ve me'mûriyyetinin i'âdesini 'adâlet-i Seniy-

20. Başbakanlık Arşivi, Dahiliye 16309.

ye'ye istinâden recâ ve istidâ eylemiş ve mûmâileyh Meclis-i vâlâ 'ya celb ile istintâk olundukda sakalını tıraş etmezden mukaddem kendüsünde emrâz-i cildiyeye zuhûr ederek hayli vakit bunun içün müdâvât ile iştigâl eylediğini ve hattâ tebdîl-i havâ lüzümündan nâşî Bursa 'ya dahi gidiüp gelmiş ise de 'illet-i 'âriza lâyâkiyla mündeñi olamışarak muahhareni etibbâ tarafından tensîbolunduğu vechile sakalını dahi tıraşa mecbûr olmuş ve ol esnâda Bükreş tarafına me'mûriyeti vukû'yla ta'limâti almak üzere birkaç def'a Meclis'e gelüp giderek müte'âkiben bu sûretle mağdûriyeti vukû'a gelmiş idügüni ifâde ve takrir etmekle hastalığı esnâsında kendiye bakmış olan etibbâının verdikleri takrirler mütâlea ve kendüleri dahi celb ve sü'âl olunarak fi'l-hakîka mûmâileyhin marazına hayli vakit müdâvât etmişler ise de maraz-i mezkûr müzmîn olmak mülâbesesiyle fâ'idesi te'ehhur eylediğinden tilâ olunacak mu'âlecenin lâyâkiyla te'sîri garaziyla sakalını tıraş etmesi iycâb eylediğini tasdîk edüp zikrolunan şehâdet-nâmelerin taraflarından itâ olunduğunu dahi takrir etmiş olmasının sebebi tebeyyün eyliyerek bunun taht-i izzîtrâr ve mecbûriyetde ihtiyâr olduğu anlaşılmış olmasıyla berâber mâdemki böyle hilâf-i 'âde bir vaz'in ihtiyârina mecbûriyet hâlinde bulunmuş oluyor biraz müddet hânesinden çıkmaması veyhûd me'mûru bulunduğu Meclis'in riyâseti tarafına tahrîren ifâde-i madde ile ta'limâtim istihsâl etmesi daha müjnâsib olur idi yollu beyân-i re'y olundukda bunun lüzümünü tasdîk ve itârâf ederek ma'mîfîh mukaddemâ tebdîl-i havâ içün Hâriciye Nezâreti'nden istidâyi ruhsat etmiş iken derdini anlatup tahsil-i müssâde edememiş olduğundan ibrâz-i te'essür ile ve 'illet-i 'ârizası evvelce tebdîl-i havâya mecbûriyetinden dolayı Meclis'in dahi ma'lûmu bulunmasıyla 'adem-i lüzüm-i mütâle'asına saparak fakat bunda da vukû'-i gafletini ikrâr ve bu hâlde dahi mücâzât icrâsından evvel ma'delet ve

hakkâniyet iycâb-i âlisince bir kerre istintak ve *tahkîk-i madde* ve *ru'yet-i muhâkeme lüzüm olacağım ilâve ve tezkâr eylemiş* olup bunun üzerine Meclis-i ma'ârif re'si semâhatlû Tâhir Efendi ve a'zâdan faziletlû İmâd Molla Efendi hazerâtıyla Mekâtib-i 'umûmîye Nezâreti mu'âvini faziletlû Vehbî Efendi ve yine a'zâdan Kerîm Efendi ve Mehmed 'Ârif Efendi ve Meclis kâtipleri efendiler Meclis-i vâlâ 'ya da'vet ve celbulanarak Efendi-i mûmâileyh in su hâl ile Meclis'e devâmi esnâsında cereyân eden vukû'at istizâh kılındıda Bursa'dan avdetiyle Bükrâş'e vuku'-i me'mûriyetinde sakalı tiraş olunmuş olduğu hâlde Meclis'e gelmesiyle cânib-i Riyâset'den olunan su'âl üzerine bîl-iycâb ihtiyâr olunduğunu beyân ile 'ârıza-i cildiyeyi dahi eliyle iymâ ve işâret etmiş ve mu'âhheren birkaç def'a dahi Meclis'e gelmiş ise de sebebi evvelce anlaşıldığı ve buna dâ'ir başka söz ve sohbet vuku' bulmuş olduğu müttehidin iyrâd olunmasına nazaran ber-min-vâl-i muharrer bu keyfiyyetin taht-i mecbûriyyetde ihtiyâr olunduğu bir kat daha ta'ayyün ve te'ekküd eyliyerek hakkında beyân olunan evzâ'-i makdûhenin keyfiyeti dahi anlaşılmak için mûmâileyh sakalını tiraş eyledikten sonra Meclis'e gelip gitdiği sirada âhar-gûne bir ifâde ve yâ hareket-i läubâliyânesi meşhûd ve mesmu' olup olmadığı dahi araşdırılmağla bu bâbda bir gûne ma'lûmât ve mesmû'ât olmadığı 'ale'l-infirâd der-miyân ve Meclis'den tardına dâ'ir olan tezkire Meclis kâtiblerinden Nâsiid Efendi vâsitasıyla kendîye irâ'e etdirildikde a'zâ-yi bedeniyyesinden ba'zi mahallerden gelen eser-i mazraî irâ'e ile bu bâbda mağdûr olduğundan 'arz-i te'essûf etdiği dahi mûmâileyh Nâsiid Efendi cânibinden başkaca takrîr ü beyân olunduğuna ve emri-i tahkîk bundan ileriye giremeyeüp böyle bir hareket-i gayr-i 'âdiy-

yenin mecbûriyyet-i sihhiye tahtında olmayarak icrâsına cür'et olunmuş olsa hakîkaten çırkin birşey olacağı cihetle bu hareket dahi evzâ'-i makdûheden 'addolunabileceğine ve tedkîkat ve ifâdât-i meşrûhaya göre Efendi-i mûmâile yâh'in bu hareketi etibâbâ tarafından vuku' bulan re'y üzerine bîl-iycâb ihtiyâr olunup kendisi dahi muhâkemesiz bu hâle dûçâr olmasından dolayı iddi'a-yn mağdûriyet etmekde bulunmuş idügine binâen icrâsı menût-i re'y-i 'âli-i hazret-i Sadâret-penâhîleri idügî tezekkür olunmuş ise de ol babda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir Fî 23 S sene 73²¹

Mühür Mehmed Sâlih Ra'ûf	Mühür Mümtâz	Mühür Seyyid Ömer Cemâl
Mühür Serif Mehmed	Nâfi Efendi Bulunamadı	Hüseyin Bey Bulunamadı
Mühür Fehmî-i Mazlûm	Ziver Efendi Bulunamadı	İzzet Efendi Bulunamadı
nefsine yâver Mustafa olsun		
Sâlih Paşa Bulunamadı	Mühür Kaale ebi-Abdillâh	Mühür 'Ali Şefik
Tâhir Bey Bulunamadı	Mühür Mehemmed Nurullâh	İsmâ'il Bey Bulunamadı
Fahreddin es-Seyyid Yahyâ	Mühür Abdüllâatif	Vecîb Efendi Bulunamadı
Mühür Es-Seyid	Mühür Mehemmed Besim	Mühür Mustafa Rızâ
Hayrullâh	Lebib Efendi Nâ-mizâc	Mühür Bihâhed zi-Siddîk Muhammed Sefâ'at

21. Başbakanlık Arşivi, Dahiliye 16309.

Görülüyorki, Meclis-i vâlâ, Şinâsî Efendi'nin sağlık durumu ile ilgili tabîb raporlarını incelemiştir, bu konuda tabipleri dinlemiştir, Meclis-i mârif'teki tutumuna dair aynı yerde çalışan diğer zevâtın ifâdelerine başvurmuş; bilâhare mağdûriyete uğradığı neticesine varmıştır.

3. Sadâret tezkiresi:

23 Şabân 1273 (Milâdî 19 Nîsan 1857) târihli bu mazbata; ekleriyle birlikte 12 Ramazân 1273'te (Milâdî 7 Haziran 1857) bir tezkireye bağlanarak Mâbeyn'e gönderildi. Söz konusu tezkirede Şâir'in bu derece mücâzât-ı şedîyeye müstahak olamayacağı ifâde ediliyor; rütbe ve ma'âşının ibkâsiyla Meclis-i mârif'e devâm etmesi için izin isteniyordu.

Metni söyledir:

'Utûfetlû efendim hazretleri

Meclis-i mârif a'zâsından olup sakalını tirâş eylesmesi üzerine te'dîben ref-i rütbesi ve kat-i ma'âşıyla berâber me'mûriyetinden ihrâc olunmuş olan Şinâsî Efendi'nin mu'ahhareni iddiâ-ynı mağdûriyyet eylesmesi üzerine takhîkât ve tedkîkât-ı iycâbiyyenin icrâsiyle Meclis-i vâlâ'dan kaleme alınan bir kit'a mazbata melfûf evrâk ile nazar-i âli buyurulmak için 'arz u takdîm kılındı Reviş-i iş'ârdan müstefâd olduğu üzere Efendi-i mümâileye yinâh in işbu harekete mecbûriyyet-i sihiye tahtında olmasına nazaran kendisi müttehim 'addolunamiyacağına ve bir gûne cünha-i sâbitesi olmaksızın bu derece mücâzât-ı şedîyeye müstahak olamayacağı bedîhî idügüne mebnî rütbe ve ma'âşının ibkâsiyla kemâ-fi's-sâbik Meclis-i mezkûre devâm eylesmesi hakkında her ne vechile

emr ü fermân-i hümâyûn-ı cenâb-ı Pâdişâhî müte'allik şeref-südûr buyurulur ise mantûk-ı celîli infâz olunacağı beyâniyle tezkere-i senâveri terkîmine ibtidâr olundu efen-dim.

Fî 13 N sene 73 N²²

4. Mâbeyn derkenâri:

Bu tezkire altına Mâbeyn başkâtibi aşağıdaki derkenârı yazmıştır:

Ma'rûz-i çâker-i kemîneleridir ki

Enmele-pîrâ-ynı ta'zîm olan işbu tezkere-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleriyle evrâk-ı ma'rûfe manzûr-ı ma'âli-nüşûr-ı cenâb-ı Pâdişâhî buyurulmuş ve ber-vech-i istîzân mûmâiley-hin rûbe ve ma'âşının ibkâsiyla kemâ-fi's-sâbik Meclis-i mezkûra devâm eylesmesi müte'allik ve şeref-südûr buyurulan emr ü irâde-i seniyye-i hazret-i Mülükâne iktizâ-ynı 'âlisinden olarak evrâk-ı merkume yine savâb-ı sâmî-i âsa-fânelere i'âde kilinmiş olmağla ol babda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir

Fî 14 N sene 73

VI. TABİP RAPORLARI

Şinâsî Efendi'nin takrîben dokuz ay süren bu mâtûliyeti; bilhassa tabip raporları sâyesinde sona ermişti. Konuya ilgili olarak —ikisi târihsiz ve Türkçe, biri 27 Haziran 1857 târihli ve Fransızca— üç raporla karşılaştık.

Simdi herbirinin metnini ayrı ayrı gözden geçirelim:

1. İkinci İstihkâm alayı Ser-cerrâhi Mehmed'in raporu:

Ahibbâ-yı 'âcizânemden Şinâsî Efendi'nin sakalında ilel-i cildiyeden bir nev'i hastalığın mukaddece ibtidâ-yı zuhûrunda ma'rifet-i 'âcizânemle mu'âlece edilmiş ise de 'illet-i mezkûre kil içinde olmak münâsebetiyle devâ kabûl etmediğinden fenn-i tib iktizâsına sakalının tirâş olunması dâ'î bir tedbir olunmuş etibbâ tarafından dahî bu husûs tensîb ve tasdîk kılınmış olduğunu beyân ederim

*Bende
İkinci İstihkâm alayı
Ser-cerrâhi
Mehmed²³*

2. Tabip kaymakam D. İbrâhim'in raporu:

Şinâsî Efendi'nin sakalına 'âriz olan 'illetin sûret-i

23. Baş bakanlık Arşivi, Dâhiliye 16309. İmzâ Lâtin harfleriyle.

tedâvisi sakalının muvakkaten tirâş olunmasıyla hâsil olacağından çünkü bu makûle illetlerin gerek hâricen ve gerek dâhil olan devâtinin sur'at-i te'siri zîmnâda kilların evvel emirde def'i usûl-i tibdan bulunmuş olduğundan nâşî sâ'irleri misillû mûmâileyhe dahî bu sûretle bakılmakda olduğunu mübeyyin şâhâdet-nâmedir

*Tabib ka'im-makâm
D. İbrahim²⁴*

3. Dr. Driz-Drozede (?)'in raporu:

Je sussigne Dr. en Medcin de la Faculté de Paris et chirurgien à l'hôpital de Tophané certifie que il y a trois mois j'ai délivré un certificat à Mr. Cynassi Efendi que je le traitais pour une maladie cutanée chronique et que je lui ai fait raser sa barbe.

En foi de quoi j'ai délivré a présent certificat le 28 juin 57

*Galata
Dr. Driz (?) -Drozede²⁵?*

Rapor yerine şâhâdetnâme kelimesinin kullanıldığı bir devirde Türk hekimlerinin, Türkçe metinler altına lâtin harfleriyle imzâ atmaları; konumuz dışında kalan bir yön den dikkate şayandır.

24. a.y. İmzâ Lâtin harfleriyle.

25. Aynı numaralı evrâkin melfûfu.

VII. MEMLEKETEYN TEFTİŞİYLE İLGİLİ BİR VESİKA

E b u z i y â T e v f i k B e y; M u s t a f a R e sîd P a s a 'n n i n Ş i n â s i E f e n d i 'ye verdiği muhtelif işlerden bahsederken onu ordunun M e m l e k e t e y 'de b u l u n d u ğ u m ü d d e t c e r e y â n e d e n m u ' â m e l â t - i m â l i y e y i t e d k i k a m e ' mûr e t t i g i n i b i l d i r i r²⁶. Gördüğümüz vesikalar arasında bu hususu te'yîd edecek bazı kayıtlar vardır. Metinleri, yukarıya iktibâs edilen bazı resmî evraktan anlaşılmıştır ki, bu tâyin; sakal kesme hâdisesi sırasında vuku bulmuştur. Ancak hâl terciümesi sâhibinin M e c l i s - i m a â r i f â z â l i g i n d a n i h râcî ile birlikte E f l â k 'teki vazifesine —bu me'mûriyetin feshi sûretiyle— son verilmiştir.

Bulduğumuz başka bir vesika; Şâir'in doğrudan doğruya B ü k r e s me'mûriyetiyle ilgilidir. Takrıben bu me'mûriyete tâyînden dört yıl sonra kaleme alınmış olan bir tezkireden anlaşılıyor ki, —Tasvîr-i efkâr'ı nesre başlaması üzerine Abdülazîz tarafından kendisine gönderilmiş olan beş yüz altını reddettiğinden bahsedilen²⁷— Ş i n â s i E f e n d i ; E f l â k 'teki vazifeye tâyîn edildiği zaman, on bin kuruş harcirâh almış; akabide bu me'mûriyeti *fesh* edilince de, söz konusu parayı H a z i n e 'ye iâde etmemiştir. Metnini aşağıya iktibâs ettiğimiz arz tezkiresinde

26. E b u z z i y â T e v f i k, a.e., s. 217.

27. E b u z z i y â T e v f i k, Yeni Osmanlılar Târihâ, Yeni Tas-vîr-i efkâr, 31.

S a d â r e t ; Efendi-i mâmâileyhin parayı o zaman levâ-zimât-i seferiyye zîmnâda sarfetmiş, aradan hayli zamân geçmiş olduğunu, şimdi de ödeme gücünden mahrûm bulunduğu bildirerek söz konusu meblâğın H a z i n e 'ce kayıttan düşürülmesi için irâde-i seniyye istihâsâlini istiyor. Mâbeyn başkitâbeti derkenârı da, bu irâdenin çıktığını ifâde etmektedir.

1. Sadâret tezkiresi:

Metni söyledir:

'Utûfetlû efendim hazretleri

Meclis-i ma'ârif a'zâsından Ş i n â s i E f e n d i 'n n i n mukaddemâ Eflâk ahâlisinin muhâsebesine me'mûr buyurularak mu'ahhareن fesh-i me'mûriyyeti cihetîyle verilen harc-i râhdan dolayî Mâliye hazine-i celîlesine zimmeti olan on bin kuruşun sûret-i tesviyesine dâ'ir Mâliye Nezâret-i celâlesinin bir kitâ'a takrîri manzûr-i 'âli buyurulmak için 'arz u takdîm kılındı E f e n d i m ü m â i l e y h bu me'mûriyet içiün verilmiş olan harc-i râhi ol vakt tedârik-i levâzimât-i seferiyye zîmnâda sarf eylemiş ve aradan hayli zamân geçmiş olduğunu ve şimdi kendisi te'diyeye 'adimî'l-iktidâr bulunduğu bina'en meblâğ-i mezkûrun H a z i n e 'ce kaydının terkini umûr-i tabâ'iyyeden görünüür ise de ona göre hareket olunacağı beyâniyle tezkere-i se-nâverî terkîm kılındı efendim

Fî 20 Râ sene 75 N²⁸

2. Mâbeyn derkenârı:

Bu tezkirenin altında Mâbeyn başkitâbeti tarafından yazılmış olan su derkenâr ile karşılaşıyoruz:

28. B a s b a k a n l i k A r s i v i , Dâhiliye 27588.

Ma'rûz-i çâker-i kemîneleridir ki

Enâmil-i ziyb-i tebcîl olan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleriyle marriü'l-beyân takrîr manzûr-i şevket-nûşür-i cendâb-i Pâdişâhî buyrulmuş ve ber-mûcib-i istîzân meblâğ-i mezkûrun Hazîne'ce kaydının terkini mütte'allik ve şeref-siidûr buyurulan emr ü irâde-i seniyye-i hazret-i Mülükâne iktizâ-yi 'âlisinden bulunmuş ve takrîr-i mezkûr yine savb-i sâmi-i âsafânelerine iâde ve tesyîr kılınmış olmağla ol babda emr ü fermân hazret-i velîyyü'l-emrindir.

Fî 21 Râ sene 75

SONUÇ

Bu araştırmamız; Şinâsî Efendi'nin Fransa'ya tahsile gönderilmesi, dönüşünden sonra Meclisi-i mârif azâlığına tâyini; bu me'mûriyetten azli, mâruz kaldığı muâmeledeki mağdûriyetini isbâtından sonra vazîfesinin iâdesi; Efîlâk hesaplarını tedkîkle görevlendirilmesi üzerine kendisine verilen harcirâhin, o me'mûriyet feshedildiği hâlde, zimmetinde kalması nev'inden çesitli konulara dâir on bir yeni vesîkayı meydâna çıkarırmamızla neticelenmiştir.

Risâlemiz; bütün bu hâdiselerin kesin târihlerini ortaya koyuyor:

Tahsil gayesiyle Fransa'ya gönderilmesi kararlaştırılan İbrâhim Şinâsî Efendi'ye harcirah tahsisi için Tophane müşâirliği tarafından kaleme alınan tahrîrâtın târihi, 15 Rebi'ül-âhir 1265 (Milâdî 9 Mart 1849) dir. O zaman Vekâlet adını taşıyan Sadâret; Şâir'e, bu maksatla beş bin kuruş verilmesini uygun görmüş, 21 Rebi'ü'l-âhir 1265 (Milâdî 15 Mart 1849) târihli bir tezkire ile irâde-i seniyye çıkışmasını istemiştir. 22 Rebi'ü'l-âhir 1265 (Milâdî 16 Mart 1849) de çıkan irâde ile İbrâhim Şinâsî Efendi'ye beş bin kuruş harcirah tahsisi, Zât-ı şâhâne tarafından da uygun görülür. Tophane müşâiri Fethî Paşa, harcirahla ilgili tezkiresinde Şâir'in hemen bugünlerde merkez-i me'mûriyeti olan Paris cânibine iżâmi maksûd olduğunu yazdığını göre, hâl tercemesi sâ-

hibinin 1265 yılı Cemâziye'l-evveli başlarında (takriben Milâdî 19 Nisan 1849'de) Türkiye'den ayrılmış olacağını kabûl edebiliriz.

Resmî yazılıardan anlaşılıyor ki, Şinâsî Efendi'nin Fransa'daki tahsili, me'mûriyet sayılmıştır. Kendisi, târihsiz dilekçesinde *lisân-i 'azbi'ül beyân-i Fransevi'ye bed' ve istînâf birle el-hâletü-hazîhi li-ecli't-tahsîl cânib-i Pâris'e 'azîmeti mütemennî ve müstedî bulunmuş* olduğunu bildirir. Tophâne müşirliği'nin 17 Rebî'ü'l-evvel 1265 (Milâdî 11 Mart 1849) târihli yazısında *Tophâne-i 'âmire mektûbî odası hulefâsından fütûvvetlû İbrâhim Şinâsî Efendi kulları tahsîl-i lisân etmek üzere Fransa cânibine 'azîmet emelinde bulunduğundan... bahsedilir.* Başvekâlet'den çıkan 26 Rebî'ü'l-evvel 1265 (Milâdî 20 Mart 1848) târihli arz tezkiresi de, Şinâsî Efendi'nin lisan tahsili arzusu söz konusu edilerek kaleme alınmıştır. Şâir, Fransa'ya lisan öğrenmek için gönderildi. Türkiye'ye dönüşün müteâkip Sadâret makamı tarafından kaleme alınmış olan 17 Şevval 1271 (Milâdî 8 Temmuz 1855) târihli arz tezkiresinde Şinâsî'nin Pâris'te 'ulûm-i edebiyye ve ma'ârif-i sâ'reyi iktisâb ettiği söz konusudur.. Ebuzziyâ Tevfik'in Şâir'den bahsederken onun Avrupa'da tabiiyât ve riyâzîyât tahsîl ettiğine dâir rivâyetleri bir tarafa bırakılırsa, müstakbel edebiyat yenilikçisinin, ma'ârif-i sâ'reye mevzûunda —şimdilik— Fransa Maliye nezâreti'ne devâm esnâsında kazanmış olacağı ameli bilgiler dışında birsey hâtıra gelemiyor. Şu hâerde Şinâsî Efendi Fransa'ya dil tahsîli için gitmiş, orada dilden başka —resmî evrâka tescîl edilecek derecede— edebiyatla ilgili bilgiler kazanmış; fazla olarak Maliye nezâreti'ne devam süretilde de —en azından— bir devletin mufassal ve mükemmel muvâzene defterinin usûl-i tanzîmine dâir müktesebat sâhibi olmuştur.

Gerek Fransa'ya gitmesi için alacağı harcırâhla ilgili irâde-i seniyye ve İstanbul'a döndükten sonra hakkında kaleme alınan ilk resmî yazının târihleri arasındaki farkın vereceği istidlâl gerekse 17 Şevval 1271 (Milâdî 3 Temmuz 1855) târihli bu tezkiredeki saârahâ; Şinâsî Efendi'nin —bu birinci seferinde— altı yılı mütecâviz bir müddetle Paris'te kaldığını göstermektedir.

Yine bu vesikalardan öğrendiğimiz diğer bir husûs da, Şâir'in Fransa'da bulunduğu müddet zarfında maâşının *iki bin beş yüz kuruşa bâliğ* olacak kadar terfi görmüş bulunmasıdır.

Türkiye'ye döndükten sonra 18 Şevval 1271 (Milâdî 4 Temmuz 1855) târihli bir irâde ile, kendisine hem yurt dışındaki çalışmasını mükâfatlandırmak hem de *ma'lûmât-i müktesebesinden istifâde olunmak üzere, Meclis-i maârifâzâlige* ile rütbe-i sâniye sınıfı sâniisi tevcih edilir. Sadâret'in, konu ile ilgili arz tezkiresinde Şinâsî Efendi'nin Fransa'daki çalışmasından bahsile *bu kerre 'avdet eylediğinden* kaydı bulunduğuna göre; Meclis-i maârif'e tâyini, hemen İstanbul'a avdetini tâkîbeden günlerde vuku bulmuştur.

Devrine göre sakalını tırâş etmenin, devrine göre sakal bırakmanın kabâhat sayıldığı bir cemiyette, Şinâsî Efendi, tasrîh edilmeyen *ba'zî evzâ'-i makdûhe* ile birlikte bu hâdiselerin birincisi yüzünden rütbesi de üzerinden alınmak sûretilde me'mûriyetinden azl edilmişdir. Meydâna çıkardığımız vesikalalar sayesinde bu cezânın da, 18 Muâharrem 1273 (Milâdî 18 Eylül 1856) târihine rastladığını tesbit etmiş oluyoruz. Söz konusu azli hâzırlıyan hâdiselerin vuku bulunduğu günlerde Şâir, Efendi'k'in hesaplarını da tedâkîke me'mûr edilmişti. Anlaşılı-

yor ki, Meclis-i maârif'teki vazifesi, üzerinden alınırken Bükrəş'teki işi de feshedilmiştir.

Şinâsî; tahkîkat icrâ edilmeden rütbe, maâş ve me'mûriyetinden mahrûm bırakıldığını; hâlbuki sağlık durumu yüzünden sakalını tıraş ettirmek mecbûriyetinde kaldığını; bu durumu, hekim şahâdet-nâmeleriyle isbâta müheyyâ bulunduğunu ileri süren bir dilekçe yazarak rütbe, maâş ve me'mûriyetinin iâdesini ister. Şurası da dikkate şayandır ki, rütbe ve mansiba müstağnî gibi gösterilmek istenen Şâir; henüz (?) ömrünün bu safhasında geçinebilmek için maâşının, hizmet edebilmek için de me'mûriyetinin iâdesini istid'a etmekle yetinmiyor; önceden nâil olduğu rütbenin de geri verilmesini istiyor. Bu davranış, hakkın ihmakında fedâkârlık kabûl etmeyiyle iyzâh etmek mümkündür.

Yine bulduğumuz vesikalara göre, bu dilekçe Meclis-i vâlâ'ya intikâl etmiş; orada tabîb raporları incelemiş (bunlar arasında yalnız — metindeki ortografi hatalarından dolayı tatlı su firengi olduğunu tâmîn ettiğimiz— Tophâne cerrâhîna âit yazida târih bulunması, İkinci İstikhâm alayı Baş cerrâhî Mehmed'in resmî bir evrakta Şinâsî'den *ahibbamdan* diye bahsetmesi mânidardır); gerek bu raporları kaleme alan hekimler, gerek Meclis-i maârif mensupları celbulunarak herbirinin sözlü ifâdesi alınmış; netîcde Şinâsî Efendi'nin mağdûriyetine hükmolunarak 23 Şâbân 1273 (Milâdi 19 Nisan 1857) târihinde bütün bu muâmelâti iyzâh eden bir mazbataya dayanılarak Sadâret tarafından 13 Ramazan 1273 (Milâdi 7 Haziran 1857) târihinde bir arz tezkiresi kaleme alınır. 14 Ramazan 1273 (Milâdi 8 Haziran 1857) te Şinâsî'nin rütbe, me'mûriyet ve maâşının iâdesi için irâde-i seniyye çıkar.

Bu araştırmamız, Şâir'in üstün ahlâk sâhibi oluşu hakkında umumî kanâati zedeliyecek bir vesika ile de karşılaşmamıza yol açmıştır. Bükrəş teftîsi için aldığı harcîrahî, bu memûriyetin feshedilmesi yüzünden vazife mahalline gitmediği hâlde yol hazırlığına sarfettim diye hazırlmeye iâde etmemesi; yıllarca sonra da Mâliye tarafından istendiği zaman yukarıdaki mâzerete ilâve olarak ödemekte 'adîmü'l iktidâr olduğunu bildirmesi,veyâ bu meâlde bir sadâret tezkiresi yazılmasına ve 21 Rebî'ü'l-evvel 1275 (Milâdi 30 Ekim 1858) târihli bir irâde-i seniyye ile bu borcun bağışlanmasına râzi olması düşünülecek bir noktadır. Filvâkî Tanzîmat ricâli arasında, hâzîneye olan borcu terkân edilmiş tek şahîs, Şinâsî değildir. Fakat bu, kanûna bağlılığı müdafaat eden bir Şâir için mâzeret teşkil etmez. Şinâsî'nin ahlâkîliği üzerindeki düşüncelerimizi, başka bir yazımıza bırakıyoruz.

* * *

Su hâlde, *li-ecli't-tahsîl* hemen Fransa'ya gitmesi söz konusu edilen İbrâhim Şinâsî Efendi'ye verilecek harcîrahî için irâde-i seniyye 22 Rebî'ü'l-âhir 1265 (Milâdi 15 Mart 1849) de çıkmış; vatandan ayriılış târihini kesin olarak tesbit edemediğimiz Şâir, altı yıldan fazla bir müddetle içinde kaldığı Paris'te lisan, ulûm-i edebiyye ve ma'ârif-i sâ'ire tahsîl, Fransa Mâliye nezâreti ne devâm sûretyile o memlekette cârî mâli muâmelelere dâir malûmat iktisâb etmiş; Türkîye'ye döndükten sonra 18 Şevval 1271 (Milâdi 4 Temmuz 1855) de taltifen Meclis-i maârifâzâliğîna tâyîn olunmuş; tasrih edilmiyen bâzî *evzâ-i makdûhesi*, bu cümleden olmak üzere sakalını tıraş ettirmesi üzerine rütbesi de alınmak sûretyile 18 Muârem 1273 (Milâdi 18 Eylül 1856) târihinde me'mûriyetinden uzaklaş-

tırılmış, bu arada Eflâk hesaplarını teftisiyle ilgili me'mûriyeti de fesholunmuş, bu maksatla aldığı harcîrah, zimmetinde kalmış; ileride bir sadâret tezkiresi üzerine, 21 Rebî'ü'l-evvel 1275 (Milâdî 30 Ekim 1858) târihli irâde-i seniyye ile söz konusu borç, H a z i n e 'ce terkîn-i kayid muâmelesine uğramış; rütbesinin alınması, me'mûriyetten uzaklaştırılması, maaşının kesilmesi hâdisesinde mağduriyete uğradığı iddiâsiyla verdiği dilekçe, M e c l i s - i v â l â 'da muâmele görmüş; 14 Ramazan 1273 (Milâdî 18 Haziran 1857) târihli bir irâde-i seniyye ile rütbe, maâş ve me'mûriyeti iâde olunmuştur.

İ N D E K S *

- Abdüllâziz (Meclis-i vâlâ âzâsı, 1273 Salnâmesi'nde adı yok), 25
 Abdülmecid, Hünkâr, Zât-ı şâhâne, 10, 33
 Ahmed Cevdet Paşa, 18, 18
 Ahmet Râsim, 7
 Ahmed Refik (Altınay), 7, 7, 10, 13
 Akün, Prof. Dr. Ömer Fârûk, 7, 7, 8, 15, 15, 18, 19
 Akyüz, Prof. Ken'an, 7, 7, 11, 13
 Ali Şefik, 25
 Âli Paşa, 18
 Ankara, 18
 Avrupa, 10, 11, 13, 15
 Baysun, Câvit, 18
 Bir Türk diplomatının âsâr-ı siyâsiyesi, 12
 Bursa, 23
 Bükres, 23, 24, 30
 Bükres teftisi, 37
 Dr. Driz-Drozede (?) (Tophâne cerrahi.), 29
 D. İbrahim (Tabib kaymakam), 29, 30
 Ebi-Abdullah (Meclis-i vâlâ âzâsı), 25
 Ebuzziyâ Tevfik, Nünûne-i edebiyat müellifi, 7, 8, 10, 10, 13, 14, 14, 15, 16, 17, 18, 30, 33
 Eflâk, 30
 Es-Seyyid Muhammed Besim (Mühründe bilhâhed zi-Siddîk Muhammed mefâ'at yazılı, ülâ sınıfı evveli Besim olması lazım), 25
 Es-Seyyid Yahyâ (Meclis-i vâlâ âzâsı, 1273 Salnâme'sinde adı yok), 25
 Fahreddin, Meclis-i vâlâ âzâsı, 25
 Fehmî Mazlûm (Meclis-i vâlâ âzâsı, bâlâ rütbeli), 25
 Fethi Paşa Fethi, Tophâne müşâiri, 10, 11, 12, 13, 33
 Fransa, 7, 13, 14, 15, 33, 34, 35, 37
 Fransa Mâliye nerâzeti, Fransız Mâliye nezâreti, 16, 16, 37

* Siyah rakkamlar, notlarda geçen kelimeleri gösterir.

Fuat Paşa, 18
Fünün-i mâliye, mâliye, 16
Feyzullah (Meclis-i vâlâ âzâsı), 25
Hârîciye nezâreti, 23
Hayrullah, 25
Hazine, Maliye hazine-i celilesi, 3, 38
Hüseyin Eyy (Meclis-i vâlâ âzâsı bâlâ rütbeli), 25
İmâm Molla Efendi (Meclis-i ma'ârif âzâsı), 24
İslâm Ansiklopedisi, 7-8, 8, 16
İsmâîl Bey (Meclis-i vâlâ âzâsı, mütemâyiz ülâ sınıfı sâni), 25
İstanbul, 13, 15
İzzet Efendi (Meclis-i vâlâ âzâsı, südûrdan), 25
Kerîm Efendi (Meclis-i ma'ârif âzâsı), 24
Lebib Efendi (Meclis-i vâlâ âzâsı, ülâ sınıfı evveli), 25
Mâbeyn, Mâbeyn-i hümâyûn, 21, 26, 31, 32
Mâbeyn başkâtibi, 21, 26
Mâbeyn başkitabetsi, 10, 12, 31
Maliye nezâreti, 34
Meclis-i ma'ârif, Meclis, Meclis-i mezkûr, Meclis-i me'mûriyet, 7, 9, 17, 19, 22, 23, 24, 26, 35, 38
Meclis-i ma'ârif âzâsı, âzâlığ, 14, 19, 21, 37
Meclis-i mahsûs-i vükelâ, Meclis-i mahsûs, 19, 19, 22
Meclis-i vâlâ, 21, 22, 23, 26, 36
Mehmed (İkinci istihkâm alayı ser-cerrâhi), 28
Mustafa Rızâ (Meclis-i vâlâ âzâsı, bâlâ rütbesini hâiz), 25
Mümtaz (Meclis-i vâlâ âzâsı ülâ sınıfı evveli), 25
Mustafa Reşîd Paşa, Reşîd Paşa, 12, 15, 18, 30
Mehmed Nurullah, Meclis-i vâlâ âzâsı (1273 Salnâme'sinde adı yok), 25
Mehmed Selâhaddin (Reşîd Paşa ile ilgili bir Türk diplomatının ev-râk-i siyasiyesi adlı eserin müellifi), 12
Memleketeyn, 30
Memleketeyn teftîsi, 9, 30
Nâfi Efendi (Meclis-i vâlâ âzâsı, bâlâ rütbesini hâiz), 25
Nâşid Efendi (Meclis-i ma'ârif kâtibi), 24
Nümûne-i edebiyât-ı Osmaniyye, 10
Özön, Mustafa Nihâd, 14
Paris, 7, 9, 11, 12, 16, 16, 18, 19, 34, 27
Tophâne müşirliği, 11, 12, 33, 37
Riyâset (Meclis-i vâlâ reisliği), 24
Riyâziyyat, 16
Sadâret, Sadâret makamı, 31, 34
Sâlih Paşa (Meclis-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliyye âzâsı), 25

Seyyid Ömer Cemâl, Meclis-i vâlâ âzâsı (1273 Salnâme'sinde adıma rastlıyamadık.), 25
Şâir evlenmesi, 14
Şerif Mehmed (Salnâme'de Şerif Efendi diye kayıtlı, bâlâ rütbeli Meclis-i vâlâ âzâsının bu zât olması muhtemel), 25
Reşad Bey (Comte de châteauneuf), 10
Tabîyyât, 16
Tâhir Eyy (Meclis-i vâlâ âzâsı mütemâyiz ülâ sınıfı sâni), 25
Tâhir Efendi (Meclis-i ma'ârif reisi, südûrdan), 24
Tâlim-hâne meydâni, 10
Takyim-i vakayı, 14, 17
Tasvir-i efkâr, 7, 16, 30
Tezâkir-i Cevdet, 18
Tophâne, Tophâne-i âmire, Top-hané, 14, 29
Türk dili (dergi), 7
Türk târihi Encümeni mecmâası, 7
Ulûm-i edebiyye, 14
Vecîb Efendi, 25
Vehbi Efendi (Mekâtib-i umûmiye Nezâreti muâvini), 24
Vekâlet, Başvekâlet, 11, 33
Yeni Osmanlılar târihi, 30
Yeni Tasvir-i efkâr, 20
Zîver Efendi (Meclis-i vâlâ âzâsı, bâlâ rütbeli), 25

VESİKALAR AİT KLİŞELER

رُضْتُ اَنْمَهْ حِنْدِنْدَه
سَلَمْ تَعْبُدِي بِبِهْبِنْيَه اَوْنَدَه سَنْلَه دَارْزَاه بِبِهْبِهِه اِرَاهْ بِهْبِهِه حِنْدَه سَرْنَهه سَعْبِنْهه سَكْنَه عَوْنَه عِنْدَه اَذْنَه بِنْهَه
فَنْهَسْهه سَنْهَه اَذْنَه فَوْهَنْهَه بِنْهَسْهَه هَاهَه بِكَوْنَهه مَكْرَه مَهْرَنْهَه اَوْنَه دَارَسْهَه جَانِهه اَعْنَهه سَهْدَه بِنْهَه سَهْدَه بِنْهَه
دَارَسْهَه سَهْدَه بِنْهَه سَهْدَه دَارَسْهَه سَهْدَه دَارَسْهَه سَهْدَه دَارَسْهَه سَهْدَه دَارَسْهَه سَهْدَه دَارَسْهَه سَهْدَه دَارَسْهَه
سَهْدَه دَارَسْهَه سَهْدَه دَارَسْهَه سَهْدَه دَارَسْهَه سَهْدَه دَارَسْهَه سَهْدَه دَارَسْهَه سَهْدَه دَارَسْهَه سَهْدَه دَارَسْهَه سَهْدَه دَارَسْهَه

سَهْدَه سَهْدَه سَهْدَه سَهْدَه

KliSe: III.

الطباطبائي

لهم إني أنت عدو أعداءك وأنت حميّة محبّيكم
لهم إني أنت عدو أعداءك وأنت حميّة محبّيكم
لهم إني أنت عدو أعداءك وأنت حميّة محبّيكم
لهم إني أنت عدو أعداءك وأنت حميّة محبّيكم

Klişe: IV.

اعلم ساده از خصی بانده شکر و تاره نیزه اش از ارگو اوسه همچنان

وَمُؤْمِنٌ بِهِ وَلَا يَرْجُو
أَنْ يُغَيَّبَ عَنِ الْمَسْكِنِ
وَلَا يَرْجُو أَنْ يُغَيَّبَ
عَنِ الْمَسْكِنِ وَلَا يَرْجُو
أَنْ يُغَيَّبَ عَنِ الْمَسْكِنِ
وَلَا يَرْجُو أَنْ يُغَيَّبَ
عَنِ الْمَسْكِنِ وَلَا يَرْجُو
أَنْ يُغَيَّبَ عَنِ الْمَسْكِنِ
وَلَا يَرْجُو أَنْ يُغَيَّبَ
عَنِ الْمَسْكِنِ وَلَا يَرْجُو
أَنْ يُغَيَّبَ عَنِ الْمَسْكِنِ
وَلَا يَرْجُو أَنْ يُغَيَّبَ
عَنِ الْمَسْكِنِ وَلَا يَرْجُو
أَنْ يُغَيَّبَ عَنِ الْمَسْكِنِ

Klise: V.

سند و مهندسی پژوهش و توسعه فنی، پژوهش اولیه عارضه طبله، سالخواسته مخدوبي، رئیس صبح و معاون نایاب، پژوهشگر، دارالعلوم

اور ایشانه مکاره، استاده، اینستیتوب، رفع بند و فتح مسکو، ایله، برای پیوچ مدرن و اعفانی، پژوهشگر، فنی، اینستیتوب
طبیه و محیط زیست، پژوهشگر، پژوهشگر، شناساندار، دنیویاند فرد زندگی اولیه، ایله، کارخانه ایلچه، پژوهشگر

نهضتیت رفته، اکبر پیشک، پژوهش اولیه، ایله، پل و پیوه، رفته، سرمه

آنکه پیش، دو پژوهشگر، پژوهشگر ایله، پل و پیوه، نزد مخدوبي، پژوهشگر، پژوهشگر

پیوه، ایله، زار، محققی، رفع و مسکو، دنیویاند، عبوریاند، مهندس، پژوهشگر

(Devamī Ārka sātiāda)

177

10
The following is a list of the names of the
members of the Society of Friends, who
have been buried in the Friends' Burying
Ground, New Haven, Conn., since the
year 1800, inclusive.

Klişe: VIII.

اصحای عاجزه مده شناس اندیشه صفاتانه عدل جلد برده بر نوع نسخه نفذه مشتمل بر از
ظاهر دهن معرفه عاجزه مده صفات اینکه ایمه ده علیبه منکره نیل بجهه او لونها ببله داد
نموده اینکه یکنده و کنه که کسبه شده ایله گزند نه طبع اندیشه صفاتانه هر آنرا او اینکه نیزه
و ته برا از نه و ساز اطبا عرفنه دهن بوضویه نشیب و نصیب نه که اور دین باشد ایمه

اینکه نیزه
او بی رجای

کلیه از

شئی اندیشید صفاتیه عاشره او دره عنده صوره نه و پی مختاریک موافقتی
او خوبیه طلای اوله مختنه و جونک بوجنجه عذت کرد هدایا و کاره ایضاً و بناه
دویچه سرمه نا شری مختنه و فیلک اول امره دلمی اصول طرد بوجنجه اوله مختنه کی
سازله سلاد از فه مملکه رهی بوصوته با تخفه او لطفی بجه شری و ناداده
طبیه خاصه

Klise: IX.

D. J. G. del Piero

Je vous remercie de l'assistance
de la Faculté de Paris
meilleur et Chirurgien
à l'Hôpital de Chaptal
Certe il y a deux mois
j'ai développé un asthme
à Me Cypriani Officier
comme vous je le trou-
ve que mon mal
est assez grave et que
je devrais raser sa
barbe —

Le professeur jard
l'a vu à présent Cet
hôpital le 27 juillet
Général

D^r D^r D^r
D^r D^r D^r

۲۷

କାନ୍ତିର ପଦମାଲା
କାନ୍ତିର ପଦମାଲା